

Dr. Benkő István
Keleti magyarok
(Ellenszélben)

"Ünnepnapja ez a magyar tudománynak" mondta Harmatta János akadémikus (+2004) Benkő Mihály 2001-ben megjelentett „Julianus nyomdokain Ázsiában” című, színes fényképekkel gazdagon illusztrált könyvének bemutatóján, melyben a Nyugat-Mongóliában, Baján Ölgij megyében, a mongóliai kazakok központi szálláshelyén felfedezett magyar/mazsar néptörödékről adott hírt. A tudományos szenzáció hivatalos, állami elismerése elmaradt, a nyomtatott és elektronikus média sem adta közre széles körben a hírt. Néhány cikk megjelenése után a témát „felkapó” újságírók a későbbiekben mintha elvesztették volna érdeklődésüket. Mi volt, mi lehetett ennek az oka?

A könyv előszavát az említett nemzetközi hírű tudós, ELTE Indoírani Tanszékcsoportjának vezető professzora, a Magyar Tudományos Akadémia rendes tagja, a Francia és az Osztrák Tudományos Akadémia levelező tagja, az Akadémiai Aranyérem kitüntetettje, és még sok más akadémiai cím és kitüntetés viselője írta.

A könyvről ismertetés jelent meg Zsilinszky Éva nyelvész tollából a Magyar Nyelv tudományos folyóirat 2003/1. számában: *„Szokatlan jelenségnek tekinthető, ha a Magyar Nyelv képes úti album megjelenéséről ad hírt. A kiadvány, amelyről most szólunk, Benkő Mihály Mongóliában tett utazásainak megragadó fényképfelvételekkel illusztrált leírása. ... Igényesen elkészített munka, amely nemzetközi összehasonlításban sem vall szégyent. Benkő Mihály arra a következtetésre jutott, hogy a mazsarak azoknak a keleti magyaroknak a kései utódai lehetnek, akikről Julianus barát híradásai is szólnak.*

A magyar őstörténettel kapcsolatos sok jószándékú, de olykor megdöbbenően szakszerűtlen, sőt, hamis amatőr megnyilatkozás után, melyek különösen bőven keletkeztek a közelmúlt nevezetes évfordulói kapcsán, az ember bizonyos gyanakvással fogadja az ilyen híreket, még akkor is, ha a szerző érvelése jelen esetben világos és meggyőző. Kétségeit azonban eloszlathatja a kiadvány HARMATTA JÁNOS írta előszava, amely az albumnak a tovább élő múltat, vagy éppen a múlt és jelen kontrasztját idéző felvételei előtt a történeti filológia eszközeivel alapítja meg a mai utazó-kutató feltevéseit...”

A mongol-altaji kereit-kazakok között élő mazsarak felfedezéséről Harmatta János az MTV2 "Tud-óra" című adásában 2000. január 27-én a következőket nyilatkozta:

"Benkő Mihály felfedezése azért jelentős, mert ez alkalommal valóban a magyarság egy olyan töredékét sikerült feltárnia, amely ugyan asszimilálódott az ott élő török népekhez – ez általános jelenség – de nevét és ha halványan is, identitástudatát is megőrizte."

Mindehhez hozzátette:

„Ezt a kutatási munkát feltétlenül tovább kell folytatni, mert az adott esetben a nyelvészeti, történeti, etnográfiai összefüggés a honfoglalás előtti magyarsággal igazolható. Egy ilyen kutatást államilag támogatott őstörténet kutató társaságnak, intézetnek kellene végeznie, vagy legalábbis állami támogatást igényelne. E nélkül az elért siker nem lehet más, mint nagy szerencse, kitartás és hősies erőfeszítés eredménye”

Megjegyezném, hogy Harmatta János 2004-ben hunyt el. Tehát 2001-ben még „élő oroszlán” volt, így senkinek sem jutott eszébe belerúgni, amit 2006-9-ben aztán többen is megtettek, a nagy tudóst többek között „Benkő Mihály hathatós, akadémikushoz nem méltó támogatásával” vádolva.

Mielőtt rátérnénk a kutatómunka eredményeinek itthoni fogadtatására néhány tudománytörténeti előzményt ismertetünk.

Benkő Mihály kutatásait a mongóliai majd kazakisztáni és nyugat-szibériai keleti magyarok között több, mint egy évtizedes terepmunkája előzte meg a Mongol Altajban. A kutató akkoriban történeti-régészeti-néprajzi kérdésekkel, pontosabban a honfoglaló magyarok temetkezési szokásainak máig fennmaradt, keleti párhuzamaival foglalkozott. 1986 óta kutatta a finnugornak tekintett ősmagyar halotti maszk típus (selyemre, bőrre varrott szem- és szájlemezek) belső-ázsiai (hun-türk) eredetét. [Vö.: Benkő Mihály, Halotti maszk és sírobulus. A honfoglaló magyarok halotti álarcának eredetéről. *Antik Tanulmányok* 33:2(1987-1988) pp. 169-200; Mihály Benkő, Burial masks of mounted Nomadic peoples...*Acta Orientalia Academiae Scientiarum Hungariae*, XVI. (1992-93, 113-133]. Kutatásait elsősorban Harmatta János, Mándoky Kongur István, László Gyula és Erdélyi István támogatták. 1990-ben Benkő Mihály Belső-Ázsiába utazott, azért, hogy ennek a temetkezési szokásnak a ma is élő formáit megismerje az északnyugat-mongóliai kazakok között. Ezt követően évente legalább egy hónapot töltött a Mongol Altajban. Kutatásainak eredményeiről „Nomád élet Közép-Ázsiában” című, a korán elhunyt nagy turkológusnak, Mándoky Kongur Istvánnak szentelt könyvében (Budapest, 1998) számolt be. A könyv ajánlását László Gyula régészprofesszor írta, az író tudományos konzultánsai László Gyula, Ecsedy Ildikó és Dmitrij D. Vasziljev voltak. Benkő Mihály a nyugat-mongóliai kazakok között élő mazsarakkal ennek a kutatásnak a kapcsán találkozott, és ezután írta meg róluk szóló, a bevezetőnkben említett, „Julianus nyomdokain Ázsiában” című, 2001-ben megjelent könyvét.

Benkő Mihály munkája neves alapítványok - például a British Academy Stein Arnold Exploration Fund-ja, - valamint a Kazak Akadémia Keletkutató Intézete és a Kazahsztáni Magyar Nagykövetség támogatásával 2001. után sikeresen folytatódott Kazahsztánban és Nyugat-Szibériában is. Újabb eredményei is voltak: további keleti magyar néptörödékek felkutatása, létüket és múltjukat igazoló írásos bizonyítékok feltárása. Egymás után jelentek meg az eredményeket ismertető könyvei: *A Torgaji Madiarok* (Budapest, 2003) Erdélyi István régészprofesszor előszavával; *Benkő Mihály-Babakumar Khinayat: A keleti magyarság írott emlékeiből* (Budapest, 2007); *Magyar-kipcsakok* (Budapest, 2008), és tudományos publikációi az „Eleink” östörténeti folyóiratban. Eredményeit kiegészítette a Kárpát-medencei magyarsággal fennálló genetikai kapcsolatok bizonyítása, amit dr. Bíró András Zsolt végzett [*American Journal of Physical Anthropology* 189:805-810 (2009): *A Y-Chromosomal Comparison of the Madjars (Kazakhstan) and the Magyars (Hungary)*].

A tudományos szenzáció hivatalos, állami elismerése elmaradt, a nyomtatott és elektronikus média sem adta közre széles körben a hírt. Néhány cikk megjelenése után a témát „felkapó” újságírók a későbbiekben mintha elvesztették volna érdeklődésüket. Mindez hasonló volt dr. Tóth Tibor antropológus (+1992) 1965-ös bejelentésének fogadtatásához, miután ő az Észak-Nyugat-Kazahsztáni Torgaj-vidéken és Üzbegisztánban a Kaska-Darja mentén fedezett fel keleti magyar néptörödéket [Tóth Tibor: *Az ősmagyarok mai relictumáról. Előzetes beszámoló.* In: *A TTM Embertani Tár közleményei*, 1966, 283–299.]. Ugyancsak nagyobb visszhang nélkül maradtak korábban Mándoky Kongur István turkológus kutatásai, aki a baskíriai magyar törzsekről publikált cikket [Mándoky Kongur István: *Magyar eredetű törzsek a baskíroknál*, in: *Amu Darja széles vize*, Karcag 2002.].

A kazak-magyarokkal kapcsolatos felfedezések nem arattak sikert a hivatalos tudományos körökben. Rövidesen megindultak a szervezettnek tűnő ellenakciók „korifeusi” nyilatkozatok, „tudományos” cáfolatok, valamint aknamunka formájában. A médiatámogatás elhalványulása és a hivatalos tudományos körök tevékenysége között korrelációt vélünk felfedezni.

Az akciót jelző első fecske a Tudósfórum (Kossuth Rádió) 2006. II. 27-i adásában egy betelefonáló kérdésére adott „tudományos” válasz volt.

A meghívott vendég, Fodor István régész többek között kifejtette, hogy szerinte Benkő Mihály „valamiféle magor” törzsnév, vagyis „a magyar népnévhez hasonló törzs-, vagy

nemzetségnevek” valamint egy általa elképzelt kipcsak–magyar nyelvrokonság alapján „*véli felfedezni*” a *Kazak Köztársaságban a keleti magyar rokonokat*.

Benkő Mihály a rádióműsorban elhangzottakra az Eleink - Magyar Őstörténet folyóiratban reagált (Hozzászólás írásban c. cikk, in: ELEINK – Magyar Őstörténet V. évfolyam, I. szám (9), 2006, 92–96. old.). Meghökkenő kijelentésnek nevezte, hogy a kazakföldi keleti magyarok eredetét bármiféle nyelvi adatokkal próbálná igazolni. Felhívta a figyelmet arra, hogy ha valakit érdekel, hogy valójában mit is állít a napjainkig fennmaradt ázsiai magyar néptörödékekről, azt megismerheti tudományos-ismeretterjesztő és tudományos írásaiból, amelyeket szerzőként, vagy kazak kutatótársával, Babakumar Kinayattal együtt társszerzőként publikált. [Ezeknek a műveknek a bibliográfiájában, jegyzeteiben megtalálható a téma magyar és nemzetközi irodalomjegyzéke is.]

Ahogy említettük, a lejárato akció aknamunkaként is folytatódott. Veres Péter, majd Halasy-Nagy Endre elektronikus leveleket írtak többek között a Benkő Mihály tudományos cikkeit közlő folyóirat, az "Eleink" főszerkesztőjének. A személyeskedő megjegyzéseket is tartalmazó „bizalmas”, mőszeroló levelek többek között Benkő Mihály és Mándoky Kongur István tudományos kapcsolatáról közöltek légből kapott állításokat. Például Halasy Nagy arról ír e-mailjében, hogy Mándoky „enyhén szólva – lebeszélte Benkőt a keleti magyarok kazakisztáni kutatásáról, mint alaptalanról”. A valóság ennek homlokegyenest az ellenkezője volt. 1985-ben éppen Mándoky Kongur István beszélt rá Benkő Mihályt arra, hogy ázsiai nomádok között folytasson kutatásokat. Átadta neki ehhez helyi kapcsolatait is, akikkel Benkő Mihály mindmáig dolgozik Ázsiában. Veres Péter és Halasy, Somfai Kara Dávidra, kiváló török tudásáról ismert néprajztudósra (nem nyelvészre) hivatkozva megírták az „Eleink” szerkesztőjének, hogy az általuk „mad-i-járja” eltorzított etnikai név a viselőinek vallási elkötelezettségét jelzi, jelentése Mohamed barátja, és csak véletlenül hasonlít népnevünkhöz. Ahhoz, hogy leveleiket az „Eleink” folyóirat olvasói levélként leközzölje, és így válaszképesek legyenek, sem Halasy-Nagy, sem Veres nem járultak hozzá. Veres Péter levelének tartalmát azonban több, publikált előadásába is beleszötte [A magyar nép etnogenezise, különös tekintettel a török népekkel való etnokulturális kapcsolatokra. in: Magyarország-Azerbajdzsán: a kultúrák közeledése, Az első magyar-azerbajdzsáni tudományos szimpózium előadásai Budapest. 2006 p. 84.]

Veres Péter írásainak hangvétele, zavaros és hanyag stílusa önmagáért beszél, ezért néhány részletet az alábbiakban szó szerint közlök:

"...A félreértés elkerülése végett ismételten megjegyezzük Benkő Mihály úgynevezett „felfedezése” ez nem más, mint Sz. P. Tolszov és Sz. A. Tokarjev (1899-1985) stb. nézete, elég régóta a néprajzi szakirodalomban jól ismert hipotézis, amelyre Tóth Tibor antropológus is óvatosan hivatkozott, sőt jómagam is. Még pedig jóval Benkő ún. „felfedezése” előtt, még a hetvenes évek elején. Benkő Közép-Ázsiában élő kazakoknál külföldi kutatók által megtalált mad-i-jár elnevezést mindenáron a magyar népelnevezéssel próbálja összekombinálni. Ez nem más, mint egyes orosz tudósok régebbi hipotézisének felelevenítése. Ezt a külföldi tudósok által javasolt feltételezést régebben én is elfogadtam.

Csak hogy ezzel kapcsolatban jelenleg már komoly új tudományos fejleményeknek vagyunk szemtanúi. Somfai Kara Dávid altaista kollégám MTA Néprajzi Kutatóintézet tudományos főmunkatársa, aki a török nyelvek ismert szakértőjeként nemrég felhívta a hazai kutatás figyelmét arra, hogy a szóban forgó mad-i-jar török-perzsa kettős szóösszetétel a kazah nyelvben sehogy sem utalhat a magyar népnevünkre. Főleg azért nem, mert az említett kazah összetett szó kifogástalan török-perzsa etimológiával rendelkezik. Bármennyire is nem tetszik ez Benkőnek, aki köztudottan nem nyelvész és ezért nem lehet döntőbírája az adott vitatott kérdésnek, amelyet nem ő talált meg és mindenestre etimológiáját nem képes értelmezni. Somfai Kara Dávid véleménye szerint madijar kazah szóösszetétel voltaképpen Mohamed próféta, az iszlám vallás alapítójának nevével áll közvetlen etimológiai kapcsolatban. Mad- ~

Mat valójában Mohamed próféta nevének rövidített formája, a -jar szó rendkívül elterjedt iráni, pontosabban perzsa-tadzsik eredetű elterjedt kifejezés a török nyelvekben, jelentése: „segítő, barát, kedvelő”. Magyarán tehát kazah nyelvben a madjar név etimológiájának szó szerinti jelentése: „mohamedán, muszlim”, pontosabban 'Mohamed segítője', vagy 'Mohamed barátja', illetve 'Mohamed kedvelője'...."

Veres Péter munkatársának, Somfai Kara Dávidnak a sehol le nem írt ötletét komoly „új tudományos fejleményként” feltüntetni teljességgel indokolatlan volt.

A genetikai kapcsolatra vonatkozó vizsgálat eredményét pedig a következő - a józan észnek ellentmondó - érveléssel igyekszik lesöpörni:

"Továbbmenően nemcsak félrevezető, hanem óriási téves módszertani félreértés az is, ha valaki az etnogenezis kutatásban egy konkrét szó etimológiáját genetikai elemzéssel, azaz génmarkereket vizsgálva próbálja cáfolni vagy éppen alátámasztani. Ez voltaképpen nem más, mint az interdiszplínáris módszer lelkiismeretlen félremagyarázása szenzációt hajszoló dilettánsok részéről. "(Ui. a dilettánsok: Benkő és Bíró)

A néprajzos tudományos főmunkatárs szemrehányásai semmiképpen nem jogosak. Először is: Benkő Mihály és Bíró András egymástól teljesen függetlenül tevékenykednek. Továbbá: Benkő Mihály senkinek az elméletét nem melegítette fel. Tóth Tibor eredményeit igazolni, vagy cáfolni kívánó megállapításait terepkutatásaira és forrásdokumentumokra építette. Azt, hogy Tóth Tibor 1965-ös torgaji útját ismételte könyvének előszava, szövege, és képei is részletesen tartalmazzák, hiszen ezért találkozott Tóth Tibor egykori kísérőjével, Szejitbek Nurhánovval is.

2008-ban került sor Benkő Mihály Magyar-kipcsákok című új könyvének bemutatására. A könyvbemutatón megjelent Molnár Ádám turkológus közölte, hogy a *Mahdi-yar* etnikai névnek mindenhez lehet köze, csak a Kárpát-medencei magyarokhoz nem, és erről a kérdés szakértője, Baski Imre a Csodaszarvas könyvsorozatban fog tudományos cikket megjelentetni. Időközben a „Magyar kipszakokról” „szakértőinek” álcázott kritika jelent meg Gere Zsolt, a Szegedi Tudományegyetem munkatársa tollából, melyet a Nemzeti Kulturális Alap (NKA) Revizor c. weblapján publikált. Ennek a „kritikának” nyilvánvaló célja az volt, hogy Benkő Mihály többé ne kapjon NKA támogatást.

A kritika címe - Szaván fogott őstörténet - gunyoros, már rögtön jelzi célját, Benkő Mihály felfedezésének megkérdőjelezését, nevetségessé tételét. Tartalmában olyan szófordulatok találhatók, hogy "érvekkel alig bizonyított", "romantikus történelemszemlélet foglya". Végző konklúziója a következő: "a könyv szakmai színvonalát tekintve – nagy jóindulattal is legfeljebb az alternatív kulturális törekvések közé sorolható".

Benkő Mihály válasza – Gere Zsolt cikkével együtt – megjelent a Turánban [2009 január-március, 116-124]

Ezt követően egy "Csörösi Koma" című blog jelent meg az interneten Baski Imre: Madjar vagyok, turista című nyitó cikkel. A cím Benkő Mihályra utal, akit a szerző "önjelölt kutató"-nak nevez, mely ugyan önmagában is sértőnek hangzik, de tekintettel a bevezetőben említett, a kutatást kezdeményező, illetőleg támogató neves tudósokra, még csak nem is igaz. A blog elnevezése és a cikk címe alapján megállapítható, hogy a blogot sajátjának valló "aáb" nicknevű, és a Csörösi Koma tagként megjelölt szerző nem tartja tiszteletben a magyarok számára igen fontos tabukat, hanem szándékosan heccelődik velük, és aki ezt szóvá teszi, azt hipokritának nevezi. A blogra az internetes közösségi oldalakon (pl. IWIW) és más módon kerestek hozzászólókat. Mint ismert, a hasonló közösségi oldalak egymás barátainak

kapcsolatrendszerét teszik hozzáférhetővé. Ennek megfelelő volt a hozzászólások többsége is. Az esetleges ellenvéleményt kórusban hurrogták le a mozgósított hozzászólók.

Baski Imre Benkő Mihály kutatásaival kapcsolatos véleményét tudományos cikk formájában is megjelentette a „Csodaszarvas” könyvsorozat III. (2009) kötetében. [Baski Imre, Madjar: magyar eredetű néptörredék a kazakoknál? Csodaszarvas III, 189–209.] Cikkével kapcsolatban Benkő Mihály az Eleink folyóiratban fejtette ki álláspontját: Benkő Mihály: Még egyszer a kazak-magyarokról. (Hozzászólás Baski Imre cikkéhez) Eleink: VIII. évfolyam 2. szám (16.) 30-42. o..

Az akció záróakkordjaként Bálint Csanád, az MTA Régészettudományi Intézetének elnöki igazgatója írt cikket (*Bálint Cs*, Magyar néptörredék Kazakisztánban? Századok 143. (2009) 6, 1484–1490. o.) majd a kör az akciót megindító Fodor István régész újabb állásfoglalásával zárult (*Fodor István*, Meghökkenő „őstörténet”, és művelői. In: *Honti L.* (szerk.) A nyelvrokonságról. Budapest, 2010, 98, 10. jegyzet.). Az előbbi szerző Benkő Mihályt „ismeretlen képzettségű”-nek, az utóbbi „történetileg teljesen képzetlen”-nek minősíti. Ezeknek a megállapításoknak a célja nyilvánvalóan Benkő Mihály szakmai hitelességének megkérdőjelezése, hiszen mindketten személyesen ismerik őt és tudniuk kell, hogy a legmagasabb szintű történettudományi képzettséggel rendelkezik (az Eötvös Loránd Tudományegyetem történelem szakán szerzett diplomájának száma: 140/1970.).

Erre a két cikkre Benkő Mihály: Magyar néptörredék Kazakisztánban? (Megjegyzések Bálint Csanád cikkéhez címmel az Eleink 2010/2. számában 58-67. oldalakon, illetőleg Benkő Mihály: A. K. Kuskumbajev A keleti magyarokról és a Dast-i-Küpcsakról címmel az Eleink 2010/4. számában, 106. o. 8. jegyzet) válaszolt.

Itt az érvelésre és az ellenérvekre nem térünk ki, mivel azok a vonatkozó (és hivatkozott) tudományos munkák alapos tanulmányozása alapján dönthetők el.

A tudományos vita ellen, az érvek, ellenérvek felsorolása ellen cikkek formájában, vagy akár egy internetes fórumon természetesen semmi kifogásunk. Bár nekünk személy szerint nem tetszik az adott vita során tapasztalt személyeskedés, még csak az ellen sem emelünk kifogást, mert tapasztalatunk szerint ez nálunk megszokott mellékszöveg a tudományos élet időnként viharos eseményeinek. A kérdést nem a másik fél nyilvános becsmérése, hanem a tudományos bizonyítékok fogják eldönteni. Azonban alantas, és – enyhén szólva – messzemenően nem tudományos módszer az aknamunka, ami például a következőkből is állhat: A „vitapartnernek” a háta mögötti módszerolása, rágalalmazása, szponzorai, támogatói számának ilyenformán történő csökkentése, az anyagi forrásai, publikálási lehetőségei megszüntetésére való törekvés, tudományos fórumokon a kérdéshez pozitív hozzászólást megkísérlők elhallgattatása, mikrofonjuk kikapcsolása, stb. Az adott esetben mindezeket tapasztalhattuk. Egyesek nyilván úgy vélik, hogy ha valakinek nincs többé módja megszólalni, véleménye mellett tudományos fórumon érvelni, magyarul: ha sikerült végleg betömnünk a száját, akkor aztán nyugodtan mondhatjuk, hogy az illetőt „vitacikkünkkel megsemmisítettük”. A Benkő Mihály és Biró András a kazak-magyarokról szóló kutatásai ellen folyó aknamunkában elsősorban Veres Péter, az MTA Néprajzi Kutatóintézete tudományos főmunkatársa, Gere Zsolt történész, és Molnár Ádám, a „Csodaszarvas” című, őstörténeti kiadvány főszerkesztője vettek – és feltehetőleg vesznek is – részt. Állításaim nem légből kapottak, vagyis bizonyíthatók.

A „tudományos vita” tovább folyik különböző szinteken. Csak reménykedhetünk, abban, hogy nem temetik el Julianus magyarjai közép- és belső-ázsiai fennmaradásának tényét ugyanúgy, ahogy Tóth Tibor idejében ez egyszer már sikerült.